

9. **Державний архів** м. Києва. Киевский лесохозяйственный ин-т главного управления технических вузов Министерства высшего образования. Фонд № Р-1073. оп.2., справа № 32, 1999. – 62 с.
10. **Мороз П.И., Шлапак В.П.** Комплексное освоение Среднеднепровских песчаных массивов/ Под ред. проф. П.И. Мороза: – Львов: Престиж Информ, 2000. – 256 с.
11. **Мороз П.И., Шлапак В.П.** Приднепровские песчаные массивы: природные условия и проблемы рационального использования/ Под ред. проф. П.И. Мороза: Монография. – Львов: Престиж Информ, 2001. – 248 с.
12. **Невзоров И.М., Годнев Л.Е., Мионов В.В.** Анализ влагообеспеченности чистых сосновых культур и обоснование их целесообразности в сухих островных борах/ В сб.: Защита лесоразведение и лесные культуры. – М.: Лесн. пром-сть, 1971. – С. 76-99.
13. **Нестеров В.Г.** Причины уменьшения площадей сосняков и пути восстановления последних/ В сб.: Бузулукский бор. – М.-Л.: Гослесбум-издат. – 1959, т. 2. – С. 57-88.
14. **Пивоваров М.А.** К вопросу об учете успешности культур/ В сб. статей по лесн. хозяйству в честь 25-летней деятельности проф. Орлова. – СПб., 1916. – С. 31-39.
15. **Положенцев П.А.** Результаты работ Борового опытного лесничества по изучению майского хруща и других вредителей леса/ В сб.: Итоги опыт.-исслед. работ Борового оп. лесн-ва за 25 лет (1903-1928 гг.). – Москва-Самара: ОГНЗ, 1932. – 89 с.
16. **Пршемецкий З.** Майский жук в Бузулукском бору/ Тр. по лесн. опыт. делу в России. – 1909, вып. XIX. – 23 с.
17. **Редько Г.И., Невзоров В.М., Невзоров И.М. Хиров А.А.** Лесные культуры в Бузулукскому бору: Учебн. пособ. – Л.: ЛТА, 1986. – 86 с.
18. **Редько Г.И., Шлапак В.П.** Корабельны лысы України. – К.: Либідь, 1995. – 336 с.
19. **Рутковский В.И.** Влияние динамики климатических и гидрологических условий на лесные культуры/ В кн.: Бузулукский бор. – М.-Л.: Гослесбумиздат. – 1950, т. 4. – 295 с.
20. **Тольский А.П.** Культуры сосны в Бузулукском бору/ Сб. тр. Поволжского лесотехн. ин-та. – Йошкар-Ола: ПЛТИ. – 1940-а, № 2. – С. 76-88.
21. **Тольский А.П.** Состояние культур сосны в сухих борах Поволжья в зависимости от способов закладки сплошных рубань/ Сб. тр. Поволжского лесотехн. ин-та. – Йошкар-Ола: ПЛТИ. – 1940-б, № 2. – С. 34-51.
22. **Тольский А.П.** Строение корней в посадках как одна из причин неустойчивости культур/ Сб. тр. Поволжского лесотехн. ин-та. – Йошкар-Ола: ПЛТИ. – 1940-в, № 7. – С. 3-15.
23. **Тольский А.П.** Техника закладки культур сосны на сухих дюнных песках Среднего Поволжья/ Сб. тр. Поволжского лесотехн. ин-та. – Йошкар-Ола: ПЛТИ. – 1939, № 1. – С. 15.
24. **Тольский А.П.** Усыхание Бузулукского бора (Самарской губернии)// Лесоведение и лесоводство. – 1926, вып. 2. – С. 14-32.
25. **Чудников П.** Труды по лесному опытному делу Талицкого опытно-показательного лесничества при Талицком лесном техникуме. – Свердловск: Изд. Талицкого лесотехникума, 1925. – С. 33-45.
26. **Шувалов П.** К вопросу о причинах гибели сосновых культур в боровом опытном лесничестве Самарской губернии. – Изд. Казанского ин-та с.-х. и лесовод. – 1926, вып. VI. – С. 36-61.

УДК 581. 527.7   *Доц. М.І. Сорока, канд. с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів*

ГЕНЕЗИС АСОЦІАЦІЙ ЛІСОВОЇ РОСЛИННОСТІ РОЗТОЧЧЯ ТА ДИНАМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ У НИХ

Дослідження лісової рослинності природного регіону Розточчя проводилися з допомогою методики Браун-Бланке. Зроблено спробу відтворити можливі шляхи генезису лісових асоціацій регіону. Досліджено динаміку лісових фітоценозів та зроблено прогнози їх подальшого розвитку.

Assoc. prof. M.I. Soroka – NUFWT of Ukraine, L'viv

Genesis of associations of forest vegetation of Roztocze and dynamic tendencies

Researches of forest vegetation of natural region of Roztocze were conducted with the help of method of Braun-Blanquet. An attempt to reproduce the possible ways of gene-

sis of forest associations of region was done. The research of dynamics of forest phytocenose and the prognoses of their subsequent development were made.

Сукцесійна схема рослинності Розточчя є складною багатовекторною системою, кожне бокове відгалуження якої зумовлене зміною параметрів чинників довкілля. Рослинне вкриття регіону утворене комплексом природних та антропогенних угруповань, які постійно змінюються, і змінюють одне одного, тому передбачити хід сукцесій рослинності досить проблематично. При аналізі сучасних рослинних комплексів регіону динаміки необхідно відокремити природні угруповання від вторинних, що прийшли їм на зміну з різних причин. У цьому випадку дуже актуальною виглядає теорія сталої "екологічної ніші" або "типу місцезростань", яку активно розвивають у фітоценологічних працях польські ботаніки [5, 7, 10-12, 14-16, 18]. Згідно з нею, будь-який тип місцезростання із визначеним і постійним набором чинників довкілля має притаманний тільки йому ряд асоціацій, які змінюють одна одну в часі. Кожному типу місцезростання відповідає декілька похідних угруповань, але тільки одна кінцева, гомеостатична асоціація. Саме ця кінцева асоціація і є природною асоціацією в даному типі місцезростання [18]. Природна рослинність, а також ґрунти, які сформувалися при ній, є найхарактернішими ознаками місцезростання. Певний набір видів та тип ґрунту залишаються як своєрідний паспорт цієї ділянки навіть після знищення рослинного комплексу. Це дає змогу діагностувати природну асоціацію, прогнозувати шляхи її формування із вторинних угруповань та передбачати хід сукцесій на цій ділянці. У багатьох випадках первинна асоціація може повністю відновитися після зняття всіх лімітуючих чинників, зокрема, і антропогенного навантаження. Проте завжди існує ймовірність дії неочікуваних, насамперед, антропогенних, чинників, появи нових видів чи навіть угруповань, а водночас і зміни магістрального напрямку сукцесій, тим більше в умовах техногенного середовища. Тому оцінювати можливі зміни в рослинних комплексах необхідно дуже обережно і з обов'язковою поправкою на людський чинник. Очевидним є факт, що будь-яка природна зміна фітоценозу може бути перервана чи доповнена дією антропогенних чинників, а також починатися після закінчення їх дії, набуваючи рис вторинної сукцесії.

У кліматичних умовах Розточчя природними угрупованнями рослинності є, насамперед, лісові ценози, меншою мірою – водні, прибережно-водні, болотні, псаммофільні та лучно-степові, які обіймають значно менші площі, і можуть бути як природного, так і антропогенного походження. Сукцесії лісової рослинності Розточчя пов'язані як із віковими змінами самих біоценозів, так і зі змінами умов зовнішнього середовища. І хоча ліси є зональним типом рослинності для Розточчя а також кінцевими стадіями практично всіх сукцесійних рядів рослинності, у них теж відбуваються процеси, що приводять до зміни фітоценозів. Особливо відчутною для лісів є зміна гідрологічного режиму, зокрема, пониження рівня ґрунтових вод та спад рівня води у відкритих водоймах, що призводить до загального осушення території регіону. Напрям сукцесій у лісових ценозах регіону великою мірою визначає також діяльність людини, яка провокує процеси деградації ландшафтів і рослинності зок-

рема. Лісові ценози регіону піддалися різним формам деградації та видозміни, тому сьогодні важливим є дослідження напрямів сукцесійних процесів та сприяння тим, що спрямовані на регенерацію корінного деревостану. Динаміку фітоценозів основних класів лісової рослинності Розточчя дають право трактувати багаточисельні фітосоціологічні праці європейських учених та результати багаторічного моніторингу на території регіону.

Клас *ALNETEA GLUTINOSAE* Br.-Bl. et Tx. 1943 представлений у регіоні асоціаціями *Salicetum pentandro-cinereae* (Almg. 1929) Pass. 1961, *Betulo-Salicetum repentis* Oberd. 1964, *Sphagno squarrosi-Alnetum* Sol.-Górn. (1975) 1987, *Ribeso nigri-Alnetum* Sol.-Górn. (1975) 1987. Вони найчастіше формуються із асоціацій класів *SCHEUCHZERIO-CARICETEA* (Nordh. 1937) R.Tx. 1937 та *OXYCOCCO-SPHAGNETEA* Br.-Bl. et R.Tx. 1943, які переходять спочатку у заплавні верболози, а потім – у вільшняки. Утворюються вони також внаслідок осушення, припинення косіння чи випасання мокрих лук із класу *MOLINIO-ARRHENATHERETEA* R.Tx. 1937 (союз *Molinion caeruleae* W. Koch 1926). Найчастіше стартовою асоціацією для розвитку заплавних вільшняків із лучних ценозів стає *Molinietum caeruleae* W. Koch 1926. Асоціації класу *ALNETEA GLUTINOSAE* можуть сформуватися також із прибережно-водних ценозів класу *PHRAGMITETEA* R.Tx. et Prsg. 1942, зокрема, із фітоценозів пізніх сукцесійних стадій союзу *Magnocaricion* Koch 1926. Переважно, такою стадією є асоціація *Thelypteridi-Phragmitetum* Kuiper 1957. Найбільш стійкою асоціацією вільшняків у регіоні є *Ribeso nigri-Alnetum*. Вона має полігенетичні ознаки: утворюється як одна із кінцевих стадій у сукцесійних рядах прибережно-водної, заплавнолучної та болотної рослинності. Серед асоціацій, які передують порічковому вільшняку – більшість фітоценозів із класу *PHRAGMITETEA*, деякі болотні асоціації з класу *SCHEUCHZERIO-CARICETEA* (*Caricetum lasiocarpae* Koch 1926, *Carici canescentis-Agrostietum caninae* R.Tx. 1937), заплавнолучні ценози з класу *MOLINIO-ARRHENATHERETEA* (*Scirpetum silvatici* Ralski 1931, *Epilobio-Juncetum effusi* Oberd. 1957, *Molinietum caeruleae*). Подальша стратегія ценозів із класу *ALNETEA GLUTINOSAE* тісно пов'язана із гідрологічним режимом місця зростання. При незмінних умовах довкілля такі ценози довго утримують позиції в ландшафтах, активізація сукцесійних процесів і зміна фітоценозів настають з природних причин. Проте в умовах змін гідрологічного режиму сукцесія іде з прискоренням і випаданням деяких стадій, і тоді ценози класу *ALNETEA GLUTINOSAE* дуже швидко поступаються місцем мезофільним лісовим асоціаціям. Зокрема, під впливом осушення фітоценози цього класу втрачають характерні для них види, а їх місце охоплюють рослини з класу *VACCINIO-PICEETEA* Br.-Bl. 1939. У європейських фітосоціологічних працях описано безліч прикладів заміни асоціацій листяних лісів із класу *ALNETEA GLUTINOSAE* хвойними та мішаними лісами через різноманітні перехідні стадії. Здебільшого вони спровоковані антропогенними чинниками. Наприклад, перехід фітоценозів *Sphagno squarrosi-Alnetum* у більш мезофільні ценози *Ribeso nigri-Alnetum* відбувається природним шляхом або під впливом поступового пониження рівня ґрунтових та скорочення часу стояння

поверхневих вод. Такі процеси приводять до розвитку асоціацій листяних лісів. Різке пониження рівня ґрунтових вод приводить до формування на місці *Sphagno squarrosi-Alnetum* фітоценозів асоціації *Vaccinio uliginosi-Pinetum* Kleist 1929, і поступового розвитку процесів, що сприяють формуванню мішаних та хвойних лісів. Так само і *Ribeso nigri-Alnetum* при сукцесійних змінах переходить у заплавні листяні ліси *Fraxino-Alnetum* W. Mat. 1952. Але при різкому осушенні на торфово-болотних ґрунтах вона трансформується у соснові бори *Leucobryo-Pinetum* Mat. (1962) 1973, на підзолистих ґрунтах – у мішані деревостани *Quercu-Piceetum*. Початкова стадія такого процесу помітна в урочищі Заливки в Природному заповіднику "Розточчя".

Клас *QUERCO-FAGETEA Br.-Bl. et Vlieg. 1937* представлений численними варіантами асоціацій дубових, букових, грабових та багатих і відносно сухих вільхових лісів у дуже різноманітних умовах місцезростання. Кожна конкретна асоціація проходить властиві тільки їй вікові стадії розвитку у напрямку до формування кінцевого ценозу. Одна із найцікавіших асоціацій листяних лісів – термофільна діброва *Potentillo albae-Quercetum* Libb. 1933 – з природних причин обіймає невеликі площі в регіоні. Її формування тісно пов'язане із асоціаціями термофільної рослинності із класу *TRIFOLIO-GERANIETEA SANQUINEI* Th. Müller 1962. Правдоподібним є взаємозв'язок таких дібров також із лучно-степовою рослинністю із класу *FESTUCO-BROMETEA Br.-Bl. et R.Tx. 1943*, яка обіймає подібні екотопи. З літератури добре відомі факти змін лучно-степової рослинності узлісними ценозами *TRIFOLIO-GERANIETEA SANQUINEI*, які стають першою стадією формування дібров. Підтвердженням цьому слугують синтаксономічний склад, екологічна характеристика та сучасне поширення фітоценозів асоціації *Potentillo albae-Quercetum* на Розточчі. Прекрасною ілюстрацією останнього факту слугують діброви урочища Ярина, де в позаминулому столітті була степова рослинність [9, 13, 17]. Стабільністю така діброва відзначається тільки на карбонатних та мергелевих виходах на схилах південної та західної експозицій. При надмірному розвитку чагарників, а, особливо, ліщини, такі діброви набувають вигляду *Tilio cordatae-Carpinetum betuli* Tracz. 1962. Натомість прорідження деревних ярусів, вирубка чагарників та випасання худоби в багатих варіантах фітоценозів *Tilio cordatae-Carpinetum betuli* приводить до формування антропогенної видозміни термофільної діброви [10]. З літератури також відомі випадки, коли оліготрофізація умов місцезростання викликала заміну таких дібров мішаними борами *Quercu roboris-Pinetum* (W. Mat. 1981) J. Mat. 1988. Такий самий результат дає підсадка сосни у фітоценози асоціації *Potentillo albae-Quercetum* [8, 11]. Існує також думка про вторинний характер асоціації *Potentillo albae-Quercetum*. Виявилось, що евтрофізація середовища та затінення нижніх деревних та чагарникового ярусів у термофільних дібровах *Potentillo albae-Quercetum* приводить до їх перетворення в *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*. Це відбувається в ході природних сукцесійних процесів у дібровах, в зв'язку з чим площі таких дібров постійно скорочуються [10]. Безлісні площі в місцях знищених дібров на Розточчі майже не зустрічаються. На початкових стадіях після зникнення деревостану тут панує

термофільна рослинність з класу *TRIFOLIO-GERANIETEA SANQUINEI*, антропогенне та пасторальне навантаження провокує розвиток рудеральних ценозів асоціації *Potentillo-Artemisietum absinthii* Faliński 1965.

Найпоширенішими фітоценозами складних листяних деревостанів Розточчя є *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*. Ця асоціація якнайкраще підходить на роль гомеостатичної кінцевої стадії у динамічному ряду практично всіх асоціацій листяних лісів регіону. Вона формується також як завершальний етап розвитку багатьох нелісових ценозів рослинності. Тенденції до переходу в *Tilio cordatae-Carpinetum betuli* внаслідок різних причин виказують лісові ценози асоціацій *Potentillo albae-Quercetum*, *Dentario glandulosae-Fagetum* W. Mat. 1964 et Guzikowa et Kornaś 1969, *Fraxino-Alnetum*, *Stellario nemorum-Alnetum glutinosae* Lohm. 1953. Сучасні фітоценози цієї асоціації виступають на Розточчі у вигляді багатих та бідніших варіантів. Природні зміни у них відбуваються дуже повільно. Багаті варіанти асоціації при зрізненні деревостану переходять у *Potentillo albae-Quercetum*. Оліготрофізація місцезростань приводить до їх заміни мішаними лісами *Quercus roboris-Pinetum* [10]. Нижні частини прирічкових терас, зайняті фітоценозами асоціації *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*, часто заливаються паводковими водами. З часом ліси в таких місцях набувають рис заплавних та поступово переходять у фітоценози асоціації *Fraxino-Alnetum*. Фітоценози *Tilio cordatae-Carpinetum betuli* є досить стабільними та здатними до швидкої регенерації, і тільки діяльність людини часто спричинює їх трансформацію в похідні деревостани. Більшість місцезростань багатих підтипів асоціації на Розточчі сьогодні зайнята деградаційними варіантами фітоценозів з класу *QUERCO-FAGETEA* з сосною звичайною в деревному ярусі, що, зазвичай, стало наслідком рубань із подальшою підсадкою сосни. В місцях знищених таких лісів формуються антропогенні варіанти суходільних лук – *Poo-Festucetum rubrae* Fijałkowski 1959, *Deschampsietum caespitosae* Horvatic 1930, угруповання з *Carex brizoides* L. Значно рідше тут поширюються природні екотонні угруповання *Angelico-Cirsietum oleracei* R. Tx. 1937 em. Oberd. 1967. Якщо такі площі використовуються в сільському господарстві, то в посівах злаків тут найчастіше трапляються бур'янові угруповання *Vicietum tetraspermae* (Krusem. et Vlieg. 1939) Kornaś 1950, *Aphano-Matricarietum* R. Tx. 1937, а в просапних культурах – *Echinochloo-Setarietum* Krusem et Vlieg. (1939) 1940, яким найкраще відповідають дерново-підзолисті глеюваті ґрунти з-під грабових лісів.

Букові ліси Розточчя відносяться до найменш видозмінених лісових ценозів. Серед них практично немає штучно створених людиною і дуже мало ценозів із повністю втраченим складом чи структурою. Асоціація *Dentario glandulosae-Fagetum* відзначається винятковою стабільністю і, з практики європейської фітосоціології, дуже рідко еволюціонує в напрямі інших лісових асоціацій. Тільки на дуже бідних ґрунтах ця асоціація зрідка переходить у мішані фітоценози *Quercus roboris-Pinetum*, або набуває рис кислої бучини *Luzulo pilosae-Fagetum* W. Mat. et A. Mat. 1973. Фітоценози цієї асоціації відзначаються високою здатністю до регенерації, внаслідок чого на території регіону спостерігається утворення складних деревостанів, коли на місці знищеної

бучини садили лісові культури, в нижніх ярусах яких природно поновився бук. Завдяки цьому явищу появляються сосново-дубово-букові деревостани, які позбавлені рис природних фітоценозів асоціації *Quercus robur-Pinetum fagetosum*. До асоціацій букових лісів, які мають на Розточчі менше поширення і менш стабільне положення, відносяться *Luzulo pilosae-Fagetum* та *Carici pilosae-Fagetum* Moor 1952 em. Hartm. et Jahn 1967. Фітоценози першої асоціації внаслідок специфічних умов формування у своїй більшості стали місцем масового впровадження сосни і перетворилися на сосново-букові деревостани. Ценози другої асоціації в ході природних сукцесій повільно трансформуються у *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*. В місцях видозмінених рубаннями або знищених бучин найчастіше формуються ліси асоціації *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*, часто також із великою долею участі бука. Безлісні площі колишніх бучин охоплюють різноманітні фітоценози з класу *MOLINIO-ARRHENATHEREAE*, найчастіше це *Poo-Festucetum rubrae*, рідше – *Anthyllidi-Trifolietum* Mat. 1982. Угруповання бур'янів, відмічені на полях з карбонатними та дерново-підзолистими ґрунтами з-під букових лісів, найчастіше належать асоціаціям *Vicietum tetraspermae*, *Echinochloo-Setarietum*, *Aphananthe-Matricarietum* R. Tx. 1937.

Як складова потенційної рослинності регіону виступає асоціація багатих підтипів вільхових лісів *Fraxino-Alnetum*. У процесі сукцесійних змін фітоценози цієї асоціації можуть також трансформуватися в багаті підтипи *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*, особливо якщо ці процеси будуть підштовхнуті осушенням. Місця вирубаних вільхових лісів при утриманні високої зволоженості та навіть сезонного підтоплення охоплюють ценози з класу *PHRAGMITETEA – Phalaridetum arundinacea* (Koch 1926 n.n.) Lib. 1931, *Glycerietum maxime* Hueck 1931. Спостерігається також зворотній процес переходу таких ценозів у вільхові ліси. Більш осушені ділянки охоплюють заплавні луки з класу *MOLINIO-ARRHENATHEREAE – Scirpetum silvatici, Epilobio-Junacetum effusi, Cirsio-Polygonetum, Poo-Festucetum rubrae, Deschampsietum caespitosae*. В багатьох місцях такі луки піддаються господарському покращенню та стають сінокісними.

Клас *VACCINIO-PICEETEA* Br.-Bl. 1939. Фітоценози восьми асоціацій цього класу охоплюють різне становище та мають різну динаміку в ландшафтах регіону. Найпоширенішими та найстабільнішими із них у Європі при незмінних умовах довкілля є *Vaccinio uliginosi-Pinetum, Leucobryo-Pinetum* Mat. (1962) 1973, *Quercus robur-Pinetum. Cladonio-Pinetum* Juraszek 1927 є рідкісною асоціацією регіону, *Festuco ovinae-Pinetum* Kobendza 1930 – напівнатуральна асоціація, яка швидко переходить у інші рослинні угруповання, а *Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis* Libbert 1933, хоча і має свої постійні екологічні ніші, проте на її стан та структуру впливає зміна гідрологічних умов, а тому прогнозувати подальшу стратегію таких фітоценозів треба обережно.

Vaccinio uliginosi-Pinetum у більшості регіонів Середньої Європи є досить стійкою асоціацією, яка в незмінних умовах зволоження довго зберігає свою структуру і не виказує сукцесійних тенденцій. І тільки осушення та наступна мінералізація торфу викликають перехід фітоценозів цієї асоціації в

Leucobryo-Pinetum. Утворюється *Vaccinio uliginosi-Pinetum* внаслідок трансформації багатьох природних та антропогенних фітоценозів, які охоплюють мокрі та кислі ґрунти. Попередниками цієї асоціації в регіоні найчастіше є ценози боліт перехідного типу – *Caricetum lasiocarpae*, *Caricetum rostratae* Rüb. 1912, в урочищі Горбки відмічено утворення цієї асоціації також на місці болота *Ledo-Sphagnetum magellanici* Sukopp 1959 em. Neuhäusl. 1969. Рідше мокрий бір може утворитися внаслідок підтоплення фітоценозів *Leucobryo-Pinetum*, або затінення нижніх ярусів фітоценозів асоціації *Molinio-Pinetum* W. Mat. et J. Mat. 1973, хоча такі випадки описані в літературі [10]. Похідними ценозами в місцях *Vaccinio uliginosi-Pinetum* є *Caricetum lasiocarpae*, *Carici canescentis-Agrostietum caninae*, *Molinietum caeruleae*, *Deschampsietum caespitosae*, дуже часто формуються також пустищні луки з *Nardus stricta* L.

Фітоценози асоціації *Leucobryo-Pinetum* утворюються в місцях осушених ценозів *Vaccinio uliginosi-Pinetum* та *Molinio-Pinetum*. В процесі сукцесійних змін фітоценози *Leucobryo-Pinetum* повільно трансформуються в угруповання, які відносяться до асоціації *Quercus roboris-Pinetum*. На місці знищених лісів *Leucobryo-Pinetum* найчастіше зустрічаються неужитки та пустищні луки з класу *NARDO-CALLUNETEA* Prsg. 1949, рідше – флористично бідні луки з класу *MOLINIO-ARRHENATHERETE: Poo-Festucetum rubrae*, *Loliosynosuretum* R. Tx. 1937, а в місцях із піщаним ґрунтом – псаммофільні ценози асоціації *Spergulo vernalis-Corynephorretum* (R. Tx. 1928) Libb. 1933. На розораних ділянках в агроценозах формуються угруповання *Echinochloo-Setarietum* Krusem et Vlieg. (1939) 1940, *Scleranthetum annui* Gamor et al. 1985.

Ділянок, зайнятих природними фітоценозами *Quercus roboris-Pinetum*, на Розточчі небагато. Їх сукцесії спрямовані на формування гомеостатичних фітоценозів *Tilio cordatae-Carpinetum betuli*. Більшість типових для даної асоціації місцезростань займають тепер штучні насадження з переважанням сосни або деревостани, пройдені в минулому вибірковими рубаннями. На багатьох ділянках у підрості з'явився бук внаслідок евтрофізації умов місцезростання штучно введеними деревними породами. Спостерігаються також явища регенерації мішаних борів у природних місцезростаннях. Такі насадження часто є віковими регенераційними стадіями одної асоціації. Безлісні площі в місцях *Quercus roboris-Pinetum* займають лучні угруповання з класу *MOLINIO-ARRHENATHERETE*, більшість з них служить сінокісними угіддями, а тому має видозмінений флористичний склад.

Література

1. Бутейко А.И. Сосново-буковые леса запада УССР: Автореф. дис. ... канд. с.-х. наук. – Львов, 1975. – 28 с.
2. Косець М.І. Нарис лісової рослинності Львівської області УРСР// Ботан. журн. АН УРСР. – 1953. – 10, № 4. – С. 75-85.
3. Сорока М.І. Синтаксономія рослинності Українського Розточчя// Наук. вісник УкрДЛТУ. – Львів: УкрДЛТУ. – 1998, вип. 7. – С. 37-41.
4. Сорока М.І. Букові ліси Розточчя – синтаксономія та генезис// Наук. вісник УкрДЛТУ: Лісівницькі дослідження в Україні (IX Погребняківські читання). – Львів: УкрДЛТУ. – 2003, вип. 13.3. – С. 106-116.
5. *Badania* biologiczne ekosystemow ladowych i wodnych Roztocza i Karpat Wschodnich w warunkach antropopresji/ Mat. Lubelsko-Lwowskiej sesji nauk. 25-27.09.1989. – Lublin: Wyd-wo UMCS, 1990. – 165 s.

6. Braun-Blanquet J. Pflanzensoziologie, Grundzuge der Vegetationskunde. – Wien-New York: Springer, 1964. – 3 Aufl. – 865 s.
7. Fukarek F. Fitosocjologia. – Warszawa: PWR i L, 1967. – 218 s.
8. Izdebski K., Czarnecka B., Grądziel T., Lorens B., Popiołek Z. Zbiorowiska roślinne Roztoczańskiego Parku Narodowego. – Lublin: Wyd-wo UMCS, 1992. – 268 c.
9. Król Z. Roślinność na granicznym pasie wyżyny podolskiej i niżu północno-europejskiego w Galicji Wschodniej// SKF-1878. – T. XII. – S. 108-148.
10. Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – Warszawa: PWN, 2001. – 536 s.
11. Matuszkiewicz W., Matuszkiewicz J.M. Przegląd fitosocjologiczny zbiorowisk leśnych Polski (Synteza)// Phytocenosis. – 1996. – 8, № 5. – 79 s.
12. Matuszkiewicz W., Polakowska M. Materiały do fitosocjologicznej systematyki borów mieszanych w Polsce// Acta Soc. Bot. Poloniae. – 1995. – 24, № 2. – S. 65-74.
13. Rehman A. O formacjach roślinnych Galicji a) Obwód Żółkiewski// SKF. – 1870. – IV. – S. 186-235.
14. Roztoczański Park Narodowy (pod red. T. Wilgata). – Kraków: Ostoja, 1995. – 243 s.
15. Scamoni A. Wstęp do fitosocjologii praktycznej. – Warszawa: PWR i L, 1967. – 247 s.
16. Sokółowski A.W., Kliczkowska A., Grzyb M. Okreslenie jednostek fitosocjologicznych wchodzących w zakres siedliskowych typów lasu// Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa. – 1997. – Ser. B., № 32. – S. 5-55.
17. Szafer W. Las i step na zachodnim Podolu// Rospr. Wydz. mat. – przyrodn. Pol. Akad. Umiej. – 1935. – LXXII. – Dz. B. – S. 1-123.
18. Wysocki C., Sikorski P. Fitosocjologia stosowana. – Warszawa: Wyd-wo SGGW, 2002. – 449 s.

УДК 502.3 630*187

Ст. наук. співроб. Л.М. Петрова, канд. с.-г. наук –
НЛТУ України, м. Львів

СТАРОВІКОВІ ЛІСОВІ УГРУПОВАННЯ – ЕТАЛОНИ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Розглянуто роль старовікових лісових угруповань у підтримці біологічного різноманіття лісів. Запропоновано використовувати параметри їх біорізноманіття як еталонні при оцінці ступеня трансформованості лісових екосистем і виявленні територій, багатих на природне біорізноманіття.

Senior research officer L.M. Petrova – NUFWT of Ukraine, L'viv

Forest communities of the senior age – the standards of a biodiversity

The role of forests communities of senior age in maintenance of existence of the biological variety of the forests is shown. It is suggested to utilize the parameters of their biodiversity as standard at an estimation of changes of forest ecosystems and during search of territories, rich on a natural biodiversity.

Питання збереження біологічного різноманіття лісів набули особливої актуальності на рубежі століть разом з усвідомленням глобальної ролі лісів у житті біосфери. На жаль, це сталося після того, як через тотальне знеліснення, фрагментацію та деградацію лісів вже відбулася втрата широкого спектру місць оселення рослин, тварин і мікроорганізмів. У зв'язку з цим світова спільнота запровадила низку глобальних ініціатив у галузі охорони, відновлення і невиснажливого використання біорізноманіття, в т.ч. природного біорізноманіття лісів. Зокрема, на VI Конференції Сторін Конвенції з біологічного різноманіття рішенням VI/22 "Forest Biological Diversity" підкреслено термінову необхідність встановлення пріоритетів у галузі збереження біоріз-